
Чи любите Ви дітей? (Самооцінка педагогом власних почуттів до дітей)

Любов Артемова

кафедра дошкільної педагогіки і психології Глухівського державного педагогічного університету імені О. Довженка, Глухів, Україна

ORCID: 0000-0001-7228-4290

Валентина Борова

кафедра загальної педагогіки та дошкільної освіти Приватний вищий навчальний заклад «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені акад. Дем'янчука», Рівне, Україна

ORCID: 0000-0001-7228-4290

Для цитування цієї статті:

Артемова Любов, Борова Валентина. Чи любите Ви дітей? (Самооцінка педагогом власних почуттів до дітей). International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 38-48. doi: 10.46299/j.isjel.20230201.04.

Надійшла до редакції: 12 грудня 2022 р.; **Схвалено:** 17 грудня 2022 р.;

Опубліковано: 01 лютого 2023 р.

Анотація. У статті висвітлено результати 5-и річного лонгітюдного дослідження проблеми любові дорослих до дітей раннього і дошкільного віку в умовах сім'ї та в контексті педагогічно спрямованого виховання в умовах сучасних закладів дошкільної освіти. Зібрані, проаналізовані й інтерпретовані теоретичні дослідження і практичні факти проявів любові до дітей чи її відсутності у дорослих засвідчують важливість і необхідність дослідження цієї проблеми. Концепцію дослідження побудовано на засадах особистісно зорієнтованого підходу, який реалізовувався в самооцінці та самоаналізі діяльності педагогом закладу дошкільної освіти. Встановлено, що діти з раннього віку потребують любові дорослих. З віком ця потреба зростає і усвідомлюється дошкільнятами. Діти прагнуть і очікують любові від дорослих і страждають, не отримуючи її в достатній повноті. Водночас виявлено, що професійні педагоги не дооцінюють власну спроможність на любов до вихованців і відповідно - не всі задовольняють цю нагальну потребу дітей. Запропоновано долучити до програми самовдосконалення професійних умінь і навичок виховательки: підвищення рівня дієздатності способів спілкування, опанування нових способів взаємодії з вихованцями, пошук індивідуальних способів ефективного спілкування. Встановлено, що вербальне спілкування з дітьми має проходити за допомогою зрозумілого доброзичливого мовлення з виразною вимовою слів і речень та мімікою обличчя, що викликає довіру та бажання налагоджувати дружні взаємини. Діти раннього дошкільного віку мають постійну потребу в тактильних відчуттях, що підсилюють задоволення від ласки та любові дорослих і намагаються задовільнити свою потребу в них. Опрацьовані, досліджені і рекомендовані інструменти самоаналізу і самооцінки педагогами власних проявів любові чи байдужості до дітей доцільно використати, щоб збагатити гуманними позитивними емоціями спілкування дорослих з дітьми у процесі різних видів професійної діяльності.

Ключові слова: любов, діти, дорослі, потреба, спілкування, самоаналіз, самооцінка, емоції, професійна діяльність.

---

1. Вступ

«Педагог без любові до дитини все одно, що співак без голосу,
музикант без слуху, живописець без почуття кольору»
Василь Сухомлинський

Обираючи професію, майже кожен враховує власні уподобання, смаки, інтереси, здібності. Та у багатьох переважають і прагматичні цілі. Складніша і відповідальніша за інші - наша професія і посада педагогині, на жаль, не може задовольнити матеріальні потреби. А може це на щастя і дітей, і дорослих. Адже меркантильні інтереси привели б у професію людей байдужих до суб'єкта праці педагога – дітей. Ці зростаючі особистості потребують любові, а не лише професійного виконання обов'язків вихователя. Так, саме любові у всіх її людських емоційних проявах.

Чимало дослідників вивчали проблему професіоналізму педагога дітей дошкільного віку. А чи багато знайдемо таких, які б зважали при цьому на емоційну чутливість малят, враховували особливості раннього віку? У багатогранному висвітленні підготовки професіоналів з дошкільної педагогіки Л. Загородньою і С. Тітаренко [1] та у працях інших дослідників згадується про любов до дітей. Та проблема очікує подальшої розробки, зокрема, виділення особливостей проявів любові в контексті професійної роботи педагогинь з малятами раннього і молодшого дошкільного віку. То ж вважаємо важливим завданням для педколективу і, зокрема, для виховательок груп дітей раннього віку: виявити, презентувати, обговорити з колегами і батьками особливості професійної роботи з дітьми цього емоційно – вразливого віку.

У наш час щоденної тривожної інформації, життя під незрозумілі малятам вибухи, вимушені переселення вкрай необхідно оточити діток материнською, батьківською любов'ю. Ще більше потребують цього діти залишені в освітніх закладах під наглядом педагогів. Тому й звертаємось до усіх, у чиїх руках (а краще в обіймах) доля і щоденний емоційний стан малих дітей. Адже, вони ще не спроможні за суттю зрозуміти, що відбувається.

2. Об'єкт дослідження та предмет дослідження

Об'єкт дослідження: самооцінка виховательками закладу дошкільної освіти почуття любові до дітей раннього дошкільного віку. Предмет дослідження: емоційні інструменти прояву любові до дітей раннього віку педагогами закладу дошкільної освіти.

3. Мета та задачі дослідження

Виявити і обґрунтувати можливості та наявність проявів любові педагогинь до вихованців як суб'єктів співжиття і спільної повсякденної діяльності. Для досягнення мети вирішувались такі завдання: висвітлити потребу дітей у любові дорослих як природне емоційне прагнення і водночас комфортне середовище для їх оптимального розвитку; з'ясувати, чи відчувають дорослі любов до дітей, як виявляють її, чи задовольняють цю нагальну потребу дітей; обґрунтувати емоційні інструменти прояву дорослими любові до малечі.

4. Аналіз літератури

У сучасних закладах вищої освіти майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти готують до виконання основних професійних функцій. Та вони потребують творчого самовдосконалення впродовж усієї педагогічної діяльності. Зокрема, професіограму дошкільного педагога необхідно поповнити таким поняттям, як любов до дітей.

У характеристиках професійного портрету сучасної педагогині науковців у сфері дошкільної освіти Г. Беленької, А. Богуш, Т. Поніманської [1] знаходимо тлумачення поняття «любов до дітей» стосовно старших дошкільників. Щодо школярів цей термін обґрунтовано у працях польського педагога Я. Корчака [2], українського педагога – науковця В. Сухомлинського [3], грузинського педагога Ш. Амонашвілі [4]. Знаходимо це поняття також у сучасних Інтернет- рефератах – компіляціях з праць різних авторів щодо любові до дітей матерів і батьків в умовах сімейного виховання.

Доцільно уважно проаналізувати зміст основоположних для закладів дошкільної освіти України документів, в яких акумульовано й реалізовано масив результатів психолого-педагогічних наукових досліджень – програм розвитку дітей дошкільного віку. Для прикладу розглянемо зміст програми «Я у світі» [5]. З перших місяців життя і розвитку немовля потребує у любові й прихильності рідних і близьких або тих, хто їх замінює». З II півріччя 1-о року дитина « стає чутливою до прояву батьками любові до неї» [5, с.29]. Немовля прагне задовольнити цю потребу: домагається постійного контакту з мамою, татом, рідними. Дитина «прагне задовольнити свої основні потреби у безпеці та захисті, що тісно пов'язані з базовими почуттями довіри до людей [5, с. 27] Саме тому її вибір – спілкування з ними, прагнення їх турботи, пестощів, обміну емоціями, проявів прихильності і любові, вербального й тактильного контакту. «Дитяча усмішка засвідчує відчуття благополуччя, комфорту» [5, с. 27]. До дорослих, які задовольняють такі потреби, немовлята проявляють «елементарну вибіркову емоційну спрямованість», виявляють довіру, просяться до них на руки, плачуть, якщо дорослі залишають їх. «Розширення емоційного досвіду сприяє повноцінному особистісному становленню дитини» [5, с. 2] У процесі такого емоційного досвіду дитина набуває основ компетентності: «Розрізняє хороший і поганий настрій дорослого залежно від зміни міміки та інтонації голосу, знає, що дорослі її люблять, турбуються про неї» [5, с.31]. «Затримка ж вказаних проявів засвідчує недостатню увагу дорослих, брак довірливих стосунків»[5, с.29].

Навіть у Програмі дуже мало йдеться про любов до дещо старших малят. «Дитина 2-о року яскраво демонструє всім навколо радість, любов, гнів» [5, с.87]. Вона «...починає розуміти, що налагодити контакти з людьми допомагають лагідна усмішка, пестливі слова, подільчивість» [5, с. 94]. Заохочення та підтримка дорослих сприяють тому, що дитина широко виявляє свої почуття, вчиться довіряти, привітно, чутливо ставиться до найрідніших.

«Під кінець 3-о року дитина усвідомлює, що дорослі її люблять і цінують; що бути приємною для людей це добре» [5, с.91]. «Педагог враховує їх чутливість до характеру звернень дорослих, виразу їхніх облич, виразності рухів і жестів, тональності голосів, інтенсивності та змісту дій» [5, с.88]. Таким чином дорослий створює атмосферу безумовної любові, комфорту, безпеки для дитини.

У цілому Програма орієнтує педагогів закладів дошкільної освіти на знання і розуміння емоційних потреб дітей раннього віку. Серед них – важлива і нагальна потреба малят у любові дорослих та інших дітей.

У філософсько-психологічній праці Еріка Фромма [6] любов розглядається як мистецтво, якому треба вчитися. Відомо, що педагогіку також вважають мистецтвом. Звідси логічно, що у процесі розвитку педагогічної майстерності вдумливі відповідальні педагоги мають задатися питанням, чи є любов до дітей у їх професійній діяльності. Виявляючи її повсякчас, вони здобудуть також взаємну любов дітей, що до того ж підвищуватиме результативність педагогічної праці. У педагога, який має любов до дітей за головний емоційний фактор своїх педагогічних зусиль, це почуття є або стає особистою якістю. До речі, Е. Фромм розглядав любов як рису характеру.

Питання: любити дітей – покликання чи мистецтво поставлено і методично опрацьовано задля реалізації вище розглянутої програми практичними працівниками закладів дошкільної освіти [7].

У сучасних дослідженнях педагогіки Вищої школи поняття любові опосередковано гуманістичною педагогікою [8, 9, 10]. Використовуючи інтерактивні методи в роботі зі студентами, автори цих праць тим самим виявляють любов, повагу до них, що практично реалізується у партнерських взаєминах викладачів зі студентами. У процесі такої діяльності студенти набувають досвіду доброзичливого, зацікавленого в їх успіхах ставлення викладачів, певної самостійності і самореалізації. Це стає для них звичним у подальшій роботі з дітьми.

Питання доброзичливого спілкування з дітьми різних вікових груп закладів дошкільної освіти піднімалося в роботах Г. Беленької [11], Кононко [12], І. Литвиненко [13], А. Трисюк [14] та інших.

Концепція дослідження ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого підходу, зокрема, на маловивченому його аспекті – любові до дітей як способу прояву людяності, емоційної підтримки потреби малят у ласкавому поводженні з ними, у захисті, у розумінні їх інтересів, вибору, бажання партнерської діяльності з дорослим тощо. Реалізацію даного підходу вбачаємо у самооцінці й об'єктивному самоаналізі дорослими власних почуттів до дітей, способів спілкування та організації інших діяльностей з ними. І відповідно – переорієнтації дорослими власних педагогічних дій та ставлення до дітей як до правомірних суб'єктів у особистих, ігрових, ділових відносинах з ними.

5. Методи дослідження

Аналіз і синтез теоретичних джерел з проблеми любові до дітей вихователів закладів дошкільної освіти у контексті їх педагогічної діяльності.

Лонгітюдне 5-и річне дослідження ставлення дорослих до дітей, відносин між ними в умовах сімей і закладів дошкільної освіти України (Київська область, місто Київ, Рівненська область та місто Рівне) і Німеччини (місто Франкфурт на Майні) з використанням наступних методів:

- ретроспективні спогади дорослих про власних батьків і своїх вихователів про любов чи відчуття недостатності її у дитинстві;
- самоаналіз батьками і педагогами власного спілкування та іншої діяльності з дітьми з виділенням у цьому ознак любові або її відсутності;
- самоспостереження дорослих за власним ставленням та відносинами з різними дітьми;
- самокритична об'єктивна оцінка дорослими власних почуттів та ставлення до дітей;
- виявлення реакцій дітей на прояви до них любові чи байдужості (авторитаризму, агресивності...) дорослих; відповідні прояви любові дітей до дорослих чи байдужості або відсутності бажання спілкуватися з ними;
- надання (чи ні) дорослими свободи правомірного вибору дітьми іграшок, предметів довкілля, партнерів, діяльності тощо;
- забезпечення дорослими достатньої самостійності дітям у обраних ними справах чи обмеження її всупереч бажанням і можливостям малят;
- організація і участь дорослого (або ні) у розвагах, іграх дітей у ролі зацікавленого партнера чи лише – спостерігача;
- переважне використання дорослими позитивних чи негативних способів впливу на дітей;
- повноцінні чи обмежені зміни власного ставлення дорослих до дітей як до суб'єктів взаємодії чи об'єктів педагогічної діяльності;
- спостереження за властивими дорослим і дітям взаєминами; створення ситуацій, які спонукають до проявів любові (а при її відсутності – байдужості) у дорослих і у дітей;
- порівняльний аналіз, систематизація, інтерпретація здобутих фактів прояву любові (відсутності її) у дорослих і дітей.

6. Результати досліджень

Наші спостереження засвідчують, що потреба малят у любові дорослих не зникає, а можливо посилюється в міру усвідомлення цього почуття у ранньому і дошкільному віці. Так, дівчинка (Зр. 2м.) з болем і розпачем, плачучи, вигукнула «Вона мене не любить!», коли її не нарком ударила іграшкою і не поспівчувала сестричка-ровесниця. Є приклади, коли окремі діти скучають за вихователями, які у відпустці чи хворіють, і з нетерпінням очікують їх повернення. Діти 4-5-и років пояснюють такі почуття: «Вона часто грається зі мною. Вона мене любить!».

Спробуємо разом з'ясувати, чи маєте Ви, як педагогині, любов до своїх вихованців, які так потребують цього почуття. Важливо також зрозуміти, як задовольнити цю потребу в любові Ваших вихованців, яких довірили Вам батьки. На жаль, прямої відповіді марно шукати у психолого-педагогічній літературі. Навіть професіограма, й професійний портрет вихователя закладу дошкільної освіти не містить такого поняття. Адже розвинути почуття любові можна лише шляхом самовиховання.

На наш погляд, почуття любові до дітей (не до професії, не до роботи) це духовний потенціал педагога, який реалізовується у його гуманній альтруїстичній спрямованості на потреби, інтереси, вибір вихованця, що приносить їм обопільне задоволення, радість, інтелектуальну насагу.

Щоб пересвідчитися, як глибоко впливає на дітей образ виховательки, пригадайте свої враження від них чи інших дорослих, з якими були у дитинстві. Подумки, а краще на папері, опишіть власні спогади на тему «Вихователька мого дитинства», намалюйте її словесний портрет і пригадайте свої відчуття поряд з нею. Чи хочете Ви залишитись у пам'яті своїх вихованців такою ж, як була Ваша вихователька? Якщо вона була добра, любляча, то, звичайно – хочете. Якщо байдужа, дратівлива, не розуміла, карала Вас, то, природно – не захочете.

Коли Ви вже пригадали чи уявили емоції дитини, спробуйте перейнятися почуттями Ваших вихованців під щоденним безпосереднім впливом Ваших слів, дій, інтонацій, тону розмов, ставлення особисто до кожного з них. Порівняйте свою поведінку з Вашими вихованцями з образом виховательки Вашого дитинства: в чому є співпадіння у чому – ні?

Такий самоаналіз допоможе Вам з'ясувати, що саме необхідно удосконалити чи й змінити у собі і спробувати це вирішити. Залиште і удосконалюйте, поповнюйте свої якості люблячої людини – педагогині. Постарайтеся якнайшвидше позбутися того, що не пасує образу люблячої виховательки – професіонала.

Василь Сухомлинський, працюючи з дітьми, дійшов висновку, що теплота, доброзичливість до них є результатом тривалої роботи педагога над самовихованням почуттів. Любов до дітей надихає вихователя, є для нього джерелом, з якого він черпає нові сили[3] Шалва Амонашвілі вважає, що доброта і любов до дітей – це стан внутрішніх переживань і водночас мотив, стимул педагогічної діяльності, спілкування з дитиною[4]. Психолог С. Максименко [15] застерігає, що дефіцит любові в ранньому дитячому віці компенсувати буває дуже важко. Виходячи з даних міркувань і власного досвіду, вважаю, що любляча вихователька першочергово має діяти в інтересах і заради дитини. Педагогічні зусилля і впливи мають концентруватися довкола центральної фігури дитячого садка – дитини. Чим молодша, а значить і менш самостійна дитина, тим більше вона має бути у центрі уваги і любові дорослої людини.

Порівняйте з властивими Вам особистими якостями наступні гуманістичні якості й оберіть ті, яких Вам ще бракує: доброта, ласкавість, доброзичливість, чуйність, емпатія, розуміння дітей, співпереживання, дбайливість, благородство, терпимість, щирість, справедливість, радість, веселість, гумор, подив, самоспостереження, самокритичність, саморегуляція, емоційна рівновага. Доповніть перелік, якщо маєте ще й інші особисті якості, які зумовлюють Вашу любов до малят. Будьте самокритичні, щоб стати багатшим на любов до своїх підопічних.

Як виразити любов до малят, щоб вони її відчули? Зазвичай це відбувається інтуїтивно, природно, непомітно, «від душі». Та все ж є певні способи, ознаки, за якими малята відчувають – їх люблять чи ні.

З перших років життя малята потребують спілкування з дорослими. До відвідування закладу дошкільної освіти з ними переважно спілкуються батьки чи інші близькі люди. Саме у спілкуванні й виражається їх любов до малят. Це почуття, вочевидь, і визначає вибіркоче ставлення малят до найближчих людей. Мамі вони надають перевагу серед інших. Адже вона проводить найбільше часу з дитиною, ласкаво спілкується з малям мовленнєвими, експресивними, тактильними способами. З віком малята можуть надати перевагу й тату, бабусі, дідусю, якщо вони виявляють любов і задовольняють їхні потреби й інтереси. Спілкування залишається провідною діяльністю, яка визначально впливає розвиток малят до 3-о року життя і далі.

З приходом малят у дитячий садок педагогині мають стати для них такою ж близькою людиною, як їх рідні. Досягається це у міжособистісному чуйному спілкуванні з кожним малям зокрема.

Перевірте, чи достатньо Ви володієте інтонаціями власного мовлення й емоціями під час спілкування, щоб виявити різними способами Вашу любов до кожного малюка. Адже він інтуїтивно зчитує Ваші мовленнєві, емоційні і тактильні сигнали з допомогою різних аналізаторів:

- зором – привабливий зовнішній вигляд (сучасна і зручна зачіска, одяг, взуття), погляд, вираз очей, зоровий контакт, посмішка, обличчя в цілому, міміка, жести, пантоміма, постава, пози, дистанція;

- слухом – вміння з розумінням розмовляти з малими дітьми: емоційна виразність, ясність, правильність мовлення, його темп, сила звучання голосу, слова любові, пестливі, ласкаві, похвали, підтримки, прихильності, індивідуальні звертання невербальні експресивні способи у комунікації;

- тактильним контактом – дотик, погладження, обійми, наближеність до дитини (тримати за руку, брати на руки, на коліна, пригортати до себе, посадити поряд), відчуття доброти, душевної теплоти;

- нюхом: легкий приємний запах шкіри, одягу, свіжий подих, відчуття чистоти;

- тривалістю – миттєво, коротко, тривало;

- просторовою дистанцією – інтимна (з тілесним контактом), персональна (на витягнуту руку), соціальна (з усією групою), дорослий над малям чи на рівні його очей.

Виявіть Ваші звичні способи виявлення любові до дітей: часто чи зрідка вживані Вами або й ті, якими не користуєтеся зовсім. Порівняйте – яких більше. Визначте, які з них важливо і потрібно вдосконалювати, спостерігаючи різні реакції малят на застосовувані Вами емоційні способи спілкування.

Долучіть до Вашої програми самовдосконалення: а) підвищення рівня і дієздатності наявних способів спілкування, б) опанування й апробації тих способів, яких Вам бракує, в) доповніть означений перелік власними способами й новими знахідками, які Вам імпонують і результативні у особистісному спілкуванні з кожним малюком зокрема.

Важливо врахувати і особливості сприймання цілісної і окремих складових зовнішності виховательки малятами, щоб сподобатись їм. Адже уподобання малят зумовлюють їх інтерес, вибіркоче ставлення до виховательки, а значить і наслідування їй, позитивні взаємини з нею. Приваблива зовнішність – перша візитка виховательки, завдяки якій маля спокійно залишається з нею, мало знайомою ще людиною і відпускає маму. Познайомившись ближче, маля з дитячою безпосередністю розглядає її одяг, помічає брак чи пляму, торкається прикрас, звертає увагу на зміни у зачісці чи іншому.

Вербальне спілкування з малечею має бути чітке за вимовою відомих і нових для дитини слів, з короткими реченнями; словесні вирази обов'язково вимовляються з щирими привітними, ласкавими інтонаціями, з добрим, усміхненим виразом обличчя.

Тактильні відчуття дуже важливі для дітей змалку, оскільки, задовольняють їх потребу у ласкавому спілкуванні. Тому малят частіше має торкатися педагогиня, щоб стати ближчою, улюбленішою для дітей. Невимушений ласкавий дотик, погладжування є сильним емоційним зв'язком, виразом почуття приязні, близькості, любові дорослого до дитини. Потребу у тактильних відчуттях з близькою людиною (а вихователька має бути тільки такою) діти виражають, сідаючи, підходячи до неї і шукаючи її розуміння. Тому, не виділяючи окремих дітей серед інших у групі, постарайтесь приділити увагу тим, хто її шукає у Вас – пригорніть, обніміть, погладьте, візьміть за ручку, на руки. Діти зчитуватимуть тактильні контакти як любов до себе і відповідатимуть Вам тим же.

Не вербальні способи спілкування – «мову тіла» дорослих малята сприймають краще, ніж словесні вирази, бо розуміють ще обмежене коло слів. Перевірте свої уміння використовувати невербальні способи комунікації для: а) доповнення мовлення, б) заміни мовлення, в) репрезентації свого емоційного стану, г) супроводу мімікою, жестами, зміною пози, дистанції Ваших висловлювань, змісту мови у спілкуванні з дітьми.

Мова дітей 2-х років ще активно розвивається і вдосконалюється. А експресивними способами передачі інформації з допомогою виразних емоцій малята підсвідомо володіють з 1-го року життя. Тому й легко зчитують емоційно виражені такими способами спілкування настрій виховательки, її любов, доброзичливість (чи негативне ставлення), які адресовані до них, як близькі і зрозумілі. Переконайтесь у цьому, виражаючи малятам своє ставлення: увагу, прихильність, любов до них мімікою обличчя (добре, ласкаве, усмінене, веселе, контакт очей), жестами (привабливості, запрошення, згоди, подиву, передачі бажаного), позами, позитивними тактильними контактами.

Згадайте, що спілкування обопільний процес. Виховательці важливо дослухатися до висловлювань дітей, навчитися розрізняти, що виражають їх емоції, щоб знати, чи вони чують її, відчувають вияви теплоти й любові. Свої почуття і зворотню реакцію на спілкування педагогині малята передають емоційно-виразним поглядом, ще не вмючи адекватно висловитись. Їх погляд виражає радість, веселощі, запитання (добре чи погано, можна чи ні?), увагу, згоду, гумор, жарт, протест, хитрість, (дивиться на дорослого, чи зреагує на не прийнятні, не припустимі дії), таємничість (ховається, шепотить секрети). Якщо вихователька частіше відповідатимете доброзичливими емоційними сигналами замість слів, палітра емоційної виразності очей, погляду, зорового контакту маляти збагачуватиметься, розширюватиметься, набір емоційних способів спілкування зростатиме. До того ж спілкування поглядами зближує дитину з вихователькою, бо виникає особливий інтимний зв'язок і взаєморозуміння, що породжує і зміцнює їх взаємне почуття приязні і любові. Все це допомагає обом вчасно і адекватно підтримувати спілкування, зміцнює і поглиблює особисті контакти між педагогинею і малятами, створює відчуття комфорту у спілкуванні.

Спілкування з любов'ю до малят активізує і появу та розвиток предметної діяльності, яка відіграє важливу роль у пізнанні малятами довкілля. Вона динамічно розвивається впродовж 3-х років: від споглядання яскравих виразних предметів до їх опробування не функціональними діями ще не вмільми рученятами (обмацування, постукування, кидання, котіння тощо) до функціональних дій (машину котять, включають звук музичної іграшки, рух заводної, дію інтерактивної, у колясці катають іграшки, збирають-розбирають башточку та ін.).

Важливо знайти баланс між участю виховательки у предметній діяльності з самостійною діяльністю малят у предметній взаємодії з нею. Цінування дорослим потреби малят у зростаючій самостійності й надання їм можливості самим діяти з цікавим для них предметом, іграшкою сприймається малятами як безпека їх бажаної свободи, задоволення вибору і дій, а тому – як прояв любові виховательок до них. У спільній діяльності слід не забувати, що це діяльність самої дитини і вона має регулювати участь дорослого своїми звертаннями про допомогу чи спільні дії. Зважаючи на це, дорослий має визначати свою участь з власними діями: їх тривалість, зміст, обсяг. Адже веде діяльність дитини предмет чи дидактична іграшка

з функцією автоматичної дидактичної регуляції дій з нею для досягнення певного результату: скласти матрійку, башточку, закрити кришкою круглу, чотирикутну, трикутну коробочку, скласти чи дістати кубики, кульки, насипати пісок у відерце чи висипати з нього можна лише певним способом. Дитина, ще не розуміючи принципу авто дидактизму, який регулює її дії, радіє власній самостійності та успіху у вирішенні задачі, що запрограмована у іграшці, предметі. Схвалення виховательки, яка підтримує досягнення малюка, сприймається ним як співпереживання його успіхам, що виражає не лише її увагу, а і любов.

Проаналізуйте вашу взаємодію з дітьми: а) однобічно спрямовані їм Ваші дії, б) партнерські дії з ними, в) врахування й орієнтація на зворотне реагування малят на Ваші слова, емоції, дії. Визначте рангове місце кожного типу взаємодії у співвідношенні один до одного під час Вашої взаємодії з дітьми. Оцініть переваги й недоліки кожного типу взаємодії 1) з точки зору вияву Вашої уваги і любові до потреб, вибору, інтересів малят, 2) з точки зору дітей щодо їх задоволення від наданої їм самостійності, самореалізації у досягненні результативності предметних дій.

Оберіть оптимальний для дітей 2-х років вид взаємодії, скориставшись наступними прикладом. Запропонуйте маляті: правильно скласти башточку за зразком, за Вашим показом, при по кроковому наслідуванні прикладу дорослого; порадьте малюку складати, як зуміє, свою башточку поряд зі складанням башточки вихователькою, разом порівняйте результати; довіряйте малюку розібрати і знову скласти башточку самому без підказок; по черзі з малюком нанизуйте кільця на стрижень однієї башточки; доручіть малюку складати башточку з викладених за розміром кілець, з кілець розкладених будь як. Після завершення ще раз оцініть переваги і недоліки кожного виду взаємодії дорослого з дитиною за результатами, за зусиллями і поведінкою малят під час складання, за їх ставленням до успішного і не успішного результату. Переконайтеся, що важливо малюку: допомога дорослого чи самостійність? Якщо любите дітей, то діятимете так, щоб вони мали успіх і задоволення від власного вибору і зусиль. Ваша роль у своєчасному схваленні та підтримці адекватних функціональних дій дитини, спільній радості з нею від успішного результату дій.

Адекватним способом природного зворотного зв'язку дітей з дорослим є гра. На 2-му році життя функціональні предметні дії малят набувають ознак гри. Уже не лише сам предмет спонукає малят до відтворення характерних для цього предмета дій. Будучи співучасниками або спостерігачами дій дорослих і натрапивши чи отримавши предмет, іграшку, з якою ці дії можна відобразити, малята діють з ними подібно до відповідних реальних ситуацій: загортають ляльку, улюблену тваринку у пелюшки, накривають їх ковдрами, возять у візочку; накладають різні предмети у сумки і ходять з ними як мама тощо.

У другому півріччі 3-го року життя дитини з'являються ігрові дії з предметами-замінниками – помішують, годують паличкою замість ложки, поють з будь якої ємкості. Тобто паличку уявляють і використовують як ложку. Поява і розвиток уяви допомагає дітям відтворити і вислови, вирази обличчя, інтонації, відношення дорослих у спілкуванні з іграшками: з'являється ніжний голос і міміка при заколисуванні дитиною ляльки-малюка або сердите «ні» до неслухняної неваляшки, адекватна імітація голосів диких і домашніх тварин, птахів. Такі елементи гри віддзеркалюють спілкування батьків, рідних, виховательок. Або відтворюють звуки тварин. За емоційними, мовленнєвими проявами малят, батьки і педагогині можуть дізнатися, кого з них і як відтворюють, особливості їх поведінки і спілкування - їх любов, ніжність чи строгість або й грубість. Гра віддзеркалює сприймання малятами численних відтінків емоцій дорослих у ставленні та і поведінці батьків, виховательок, як позитивні так і негативні. Відповідне зворотне ставлення та стиль поведінки діти запозичують у дорослих. Малята обирають першочергово когось одного з близьких людей за власним сприйманням ознак любові, яку ті виявляють до них. Якщо з малятами працюють дві виховательки з різним стилем ставлення до дітей (теплим з любов'ю чи формальним, байдужим), повірте, найменші відчують це і обиратимуть того, хто їх любить, навіть

скучатимуть за такою вихователькою, чекатимуть її приходу, радісно зустрічатимуть, не відпускать від себе.

На основі спостережень за іграми вихованців, з'ясуйте, кого з дорослих вони відображають позитивно, кого – ні у своїх іграх; впізнайте – чиї це дії: ваші, вашої колеги виховательки, вашої помічниці; мами, тата, рідних: бабусі, дідуся...; як малята у своїх висловлюваннях, інтонаціях, діях зображають люблячих чи байдужих до них дорослих. Чи помітна у цьому любов дорослих до малят, чи те, що не повинно бути у ставленні до дітей? Що Вам з цього сподобалось, а що – не прийнятне. Будьте самокритичні, якщо впізнали себе не у такому вигляді, який вважали гідним. Спробуйте змінити своє ставлення до малят на краще, щоб вони полюбили Вас і зображали з любов'ю.

Мабуть, здобути приязнь і любов малят – чи не найвища нагорода дорослому за його любов, турботу, цікаві ігри, час приділений малютам у процесі багатоманітної, не легкої праці і батьків, і вихователів.

Пригадайте особливості поведінки, вчинки кожної дитини в групі:

- спокійні, врівноважені, чимало часу займаються іграшками самостійно,
- липнуть, ластяться до виховательок, просяться на руки,
- капризують, вередують, впираються,
- (продовжіть перелік за особливостями малят Вашої групи).

Які діти з цих підгруп швидше здобудуть Вашу любов? Які залишаться поза Вашою увагою? Які відволікають від роботи, дратують Вас? Оцініть за 3-х бальною шкалою своє ставлення до дітей з кожної з вище вказаних груп. Визначте Ваші дії і ставлення до малят з урахуванням вказаних особливостей їх поведінки.

Хоча діти різні (з кимось легше, з іншим важче), але усі вони потребують любові і батьків, і виховательок, з якими перебувають щоденно цілими днями. На те вихователі і є професіоналами, щоб відчувати потреби, зрозуміти вибір і бажання кожного малюка, постаратися задовольнити його інтереси, допомогти реалізувати їх правомірний вибір. У разі ж неправомірного вибору, вчинків і наполягань маляти шляхом капризів, вередувань, упертості завжди знайдеться спосіб по-доброму змінити неприйнятні наміри маляти. У цьому віці ще діє переключення його уваги на щось інше; вже можлива активація мотивації, відмінної від обраної малям, на іншу важливу у конкретній ситуації роботи з групою дітей та чимало інших прийомів. Важливо пам'ятати – з усіма малятами професійний люблячий їх вихователь здатен порозумітись.

Якщо ж не зуміли полюбити своїх вихованців, дратуєтесь з ними, змініть посаду чи краще – професію. Так буде ліпше і для дітей, і для Вас.

7. Перспективи подальшого розвитку досліджень

Проблема любові до дітей невичерпна. Доцільно дослідити успішність чи недостатність емоційного та інтелектуального розвитку малят залежно від атмосфери любові чи недостатності її у сім'ї та закладах дошкільної освіти.

8. Висновки

Проаналізовані теоретичні та фактичні матеріали переконливо доводять, що проблема любові до малих дітей не досліджена у теоретичних працях і не опрацьована у емпіричних та експериментальних пошуках. Про неї лише згадують побіжно у деяких публікаціях.

Наше лонгітудне 5-річне дослідження доводить нагальну природню потребу малих дітей у любові дорослих – батьків і вихователів. Любовного ставлення діти потребують від народження і впродовж дошкільного віку. Вони прагнуть цього у повсякденному спілкуванні з дорослими, чуйно реагують на прояви любові та цінують їх або почуваються обділеними і нещасливими при відсутності любові батьків чи вихователів. Це першочергово наголошує на

дослідженні цієї проблеми з метою привернути розуміння дорослих до її важливості у благодатному розвитку дітей та привернути їх увагу до посильних інструментів вияву любові до них.

З'ясовано, що основні зусилля педагога спрямовують на організацію виховання і розвитку дітей, не надаючи значення, що все важливо робити з любов'ю до дітей заради яких дорослі працюють. Наш досвід переконує, що рекомендовані заходи самоаналізу і самооцінки допомагають педагогам зрозуміти своє ставлення до дітей і поліпшити його як задля задоволення потреби дітей у любові дорослого, так і заради успіху власних педагогічних зусиль. Упускаючи лейтмотив любові у спілкуванні, іграх, заняттях, повсякденні, педагоги не задовольняють малят, які відчують їх байдужість.

Водночас вихователькам, які люблять дітей, ласкаві до них, радіють і дивуються всьому, що дивує і радує малят, вони відповідають також любов'ю, радісно ідуть до дитячого садка заради зустрічі з ними, сумують, якщо такий педагог відсутній. А це найвища нагорода за відповідальну і нелегку працю педагога.

Важливо готувати студентів – майбутніх дошкільних працівників до розуміння не лише фізичних чи інтелектуальних потреб дітей, а і до задоволення їх емоційних потреб.

Список літератури:

- 1) Загородня Л. П., Тітаренко С. А. (2015) Педагогічна майстерність вихователя дошкільного закладу: навчальний посібник. Суми: Університетська книга. 219 с.
- 2) Корчак Я. (2016) Як любити дитину. Книжковий клуб «Клуб сімейного читання». 208 с.
- 3) Сухомлинський В. О. (1972) Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа. 242 с.
- 4) Амонашвілі Ш. О. (2017) Мистецтво родинного виховання. Харків: Школа. 400 с.
- 5) Я у світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років (2019) /науковий керівник: О. Л. Кононко Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна». 488 с.
- 6) Фромм Э. (2004) Искусство любить. СПб: Азбука-классика. 224 с.
- 7) Артемова Л. В. (2021) Любити дитину – покликання чи мистецтво? *Дошкільне виховання*. №8. С. 14 – 19.
- 8) Artemova, L. V., Melnuk, N. I., Koriakina, I. V., Abramovych, V. Ye., Stadnik, N. V. (2021) Person-Centered Approach in the Professional Training of Future Masters of Preschool Education. *Journal of Higher Education Theory and Practicethis*, 21 (14). <https://artclegateway.com/indeks.php/JHETR/article/view/4804/4577>
<http://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57219399091>
- 9) Artemova, L. V., Borova, V. Ye. (2020) Chooice of Infants – Acceptable or Unacceptable (Children and Adults'point of View). *Scientific Journal of Polonia University*. Vol. 50. №1. P. 25-34.
- 10) Borova, V. Ye., Artemova, L.V., Melnyk N.I., Venera, V. Ye. , Malinovska, N. V. (2021) Preschool Children's Speech Pedagogical Sound Culture Correction. *Journal of Intelctual Disabillity - Diagnosis and Treatment*, 9 (5), 571-575.
- 11) Бельська Г. (2019) Дошкільний заклад і родина: співпраця заради дитини. *Дошкільне виховання*. №2. С. 3–6.
- 12) Кононко О. (2017) Культивуємо спілкування без тиску. *Дошкільне виховання*. № 5. С. 4 - 8
- 13) Литвиненко І. (2019) Сучасна дитина у світі почуттів. Особливості розвитку емоційного інтелекту. *Дошкільне виховання*. № 3. С.3 – 6.
- 14) Тристан А. (2021) До дітей з усмішкою. *Дошкільне виховання*. №10. С.7 – 10.
- 15) Maksymenko S. D. (2006) Genesis of personality realization. Kyiv: « KMM» Ltd.240 с.

Do You Like Children? (Self-assessment by a teacher of his/her own feelings towards children)

Liubov Artemova

Department of Preschool Pedagogics and Psychology, O. Dovzhenko Hlukhiv State Pedagogical University, Hlukhiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7228-4290

Valentyna Borova

Department of General Pedagogics and Preschool Education Private higher educational institution "Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities", Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0001-7228-4290

Abstract. The article revealed the results of a 5-year study of the problem of the adults' love for early and preschool age children in the family environment and in the context of pedagogically oriented education in conditions of modern preschool educational institutions. Collected, analyzed and interpreted theoretical studies and practical facts of the adults' love manifestations for children or their absence testify to the importance and necessity of researching this problem. The study concept was built on the basis of a personally oriented approach, which was implemented in the self-assessment and self-analysis of activities by the teacher of the preschool educational institution. It has been established that children need the love of adults from an early age. This need grows with age, and is realized by preschoolers. Children want and expect love from adults and suffer from not receiving it in sufficient volume. At the same time, it was determined that professional teachers underestimate their own ability to love their pupils and, accordingly, not all of them satisfy this urgent need of children. It is proposed to add to the program of self-improvement of the teacher's professional skills and abilities the following: increasing the level of effectiveness of communication methods, mastering new ways of interacting with children, finding individual ways of effective communication. It has been established that verbal communication with children should take place with the help of clear friendly speech with expressive pronunciation of words and sentences and facial expressions that cause trust and a desire to establish friendly relations. Children of early preschool age have a constant need for tactile sensations that enhance the pleasure of affection and love of adults and try to satisfy their need for them. The developed, researched and recommended tools for self-analysis and self-assessment by teachers of their own manifestations of love or indifference to children should be used to enrich communication of adults with children with humane positive emotions in the process of various types of professional activity.

Key words: love, children, adults, need, communication, self-analysis, self-evaluation, emotions, professional activity.
